

Polish Journal of Political Science

Volume 3 Issue 1 (2017)

(this page is intentionally left blank)

Polish Journal of Political Science

Volume 3 Issue 1

Editorial Board

Clifford Angell Bates Jr., University of Warsaw

Stephen Brooks, University of Michigan

Michael Freedon, University of Nottingham, University of Oxford

Shpresa Kureta, Her Excellency Ambassador of Albania to Poland

Paolo Pombeni, University of Bologna

Bohdan Szlachta, Jagiellonian University in Krakow

Tomasz Żyro, University of Warsaw

Editors:

Jarosław Szczepański

Karolina Kochańczyk-Bonińska

Associate Editors

Przemysław Biskup

Aneta Marcinkowska (Statistics)

Stanisław Matsumoto

Iwona Miedzińska

Krystian Pałyska

Maciej Sadowski

Łukasz Smalec

Marta de Zuniga

eISSN 2391-3991

Original version: e-book

Visit our site: www.pjps.pl

Submit your paper: pjps@inop.edu.pl

(this page is intentionally left blank)

Table of Contents

Articles

Przemysław Wipler

Hearing in administrative proceedings: justifiability and the scope of applica-tion thereof.....p. 6

Piotr Kłos

Peace education as implementation of the State's security functions. John Paul II teachings..... p. 20

From Polish Perspective for Polish Students

Jarosław Szczepański

Ty „lewaku”, Ty „faszysto”. O modelowaniu i opisie spektrum politycznego..... p. 39

Przemysław Wipler

University of Warsaw

Hearing in administrative proceedings:
justifiability and the scope of application thereof

Abstract

The justifiability of the institution of the hearing in administrative proceedings may raise some doubts. The paper explores how this element of proceedings operates from the angle of speedy proceedings, the principle of objective truth as well as purposes which the administrative proceedings as such serve. The author puts forward a thesis that the hearing is not a necessary element of administrative proceedings; moreover, it could be excluded therefrom without affecting the proceedings in a negative manner. In fact, this could even contribute to the fulfilment of the principle of speedy proceedings, as well as depoliticize some proceedings or at least reduce the media interest in them.

The paper presents a review of relevant case-law regarding hearings in administrative proceedings. Also, arguments for and against maintaining the hearing have been analyzed. The arguments against it include the need for speedy proceedings, limited credibility of witness evidence or general limited justifiability of holding hearings. In turn, arguments for the institution in question encompass especially the opportunity to collect evidence at the same time and at the same place, as well as the possibility to conduct confrontation.

The discussion part of the paper includes de lege ferenda conclusions concerning the possibility to eliminate the hearing from administrative proceedings. This reflects the fundamental thesis of the paper as well as the doubts arising from case-law and practice of decision-making bodies as to whether keeping the institution of the hearing is justifiable.

Key words: administrative proceedings, hearing, theory of law, public policy

Introduction

The hearing in administrative proceedings is a legal institution set forth in Chapter 5, Part II (Articles 89-96) of the Code of Administrative Procedure¹. It may be defined in the following manner: *a named and institutionalized form of an evidentiary process being part of general administrative proceedings, constituting an organizational means (method) instigated by a public administration body, whose aim is essentially to concentrate the evidentiary process at a specific place and time; less frequently its aim is to achieve another objective determined by the preconditions for an administrative hearing; it encompasses a set of diverse but intentional procedural steps by involved entities (including ones having different procedural positions), whose execution is based to a larger extent on the principle of directness as well as oral and adversarial character, whereby it is obligatory to record them in writing*². The Code stipulates *expressis verbis* which conditions need to be met in order to include a hearing in the proceedings. Namely, it may be conducted *ex officio*, at the request of a party, and “in each case where this will speed up or simplify proceedings or where the law requires it”³. Furthermore, a hearing should be conducted when there is a need to determine the interest of the parties, clarify a case with the involvement of witnesses or call an expert witness. Hence, it seems that the institution of the hearing in administrative proceedings is aimed at expediting and facilitating the proceedings, and, secondly, at clarifying the case, and by the same token, arriving at material truth. The present paper discusses

¹ Journal of Laws of 2017.1257 – consolidated text.

² G. Łaszczyca, *Rozprawa administracyjna w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2008.

³ Article 89 (1), *Code of Administrative Procedure*.

whether it is justifiable to maintain a hearing in administrative proceedings. Its main thesis is that the hearing, contrary to the legislator's intention, fails to expedite proceedings and may even lead to the extension of the time thereof. Additionally, administrative proceedings are, and should be, intrinsically based on documents and entitlements derived from provisions of law. Contrary to criminal proceedings, intentions of the parties and the psychological relations with the subject of the ruling do not constitute a basis for assessment. Also, in contrast to civil proceedings it is not justice or fairness that the ruling is to be based upon but rather rule of law. The current paper is based on the theory of law and insights regarding the doctrine of administrative law⁴. Thus, its critical considerations are focused on the essence of the hearing, the justifiability of its introduction, goals as well as their convergence with the objectives of administrative proceedings. Therefore, most of the claims presented in the final part of the text are *de lege ferenda* conclusions.

Methods

The research behind the present paper is based upon studying legal texts, and in particular the *Code of Administrative Procedure* as well as analyzing publications devoted to the doctrine of administrative law. During the second stage of the study, the author applied a hermeneutic method in order to gain an insight into the essence of the hearing in administrative proceedings, and then to juxtapose it with basic principles of proceedings as well as theoretical

⁴ Given the language of the present publication as well as its potential readers, some of the information in the text does not deal with the theory of law directly, but rather it regards Polish administrative law, so that a person not sufficiently familiar with the Polish legal system can follow the analyzed issues.

and axiological bases on which they are founded; finally, the author will return to the essential research topic and conclude whether the hearing is an indispensable, or at least, justifiable, element of the formal procedure in question. Due to the transition from the general to the specific, the author has been in the position to verify the essential thesis and come up with proposals *de lege ferenda* which have been subject to discussion in the final part of the paper.

The following monographs proved especially useful in the course of the research: Grzegorz Łaszczyca, *Rozprawa administracyjna w ogólnym postępowaniu administracyjnym* [in English: *Administrative Hearing in General Administrative Proceedings*], Warsaw 2008, Robert Szuwaj, *Judycyzacja postępowania administracyjnego* [in English: *Judicization of Administrative Proceedings*], Warsaw 2009 and Andrzej Wróbel, *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego* [in English: *Updated Commentary to the Act of 14 June 1960, Code of Administrative Procedure*], LEX/el. 2016. Additionally, case-law has been used to demonstrate the theoretical theses put forward and verified in the paper, including decisions in the following cases: III SA/Łd 562/17 (on the assessment of derogation from holding a hearing), II SA/Łd 814/16 (on the purpose of personal appearance to participate in activities and evidence from hearing of the parties), I OSK 2638/14 (on the purposefulness of holding a hearing) and II OSK 70/13 (on the preconditions for holding administrative hearings). Apart from the above-mentioned sources, also academic papers and articles published in national journals have been used, as reflected in references.

Outcomes

As indicated by Robert Szuwaj, the administrative evidentiary process has essentially a form of proceedings conducted in chambers. This means that the principle adopted for criminal proceedings (and for civil legal proceedings for that matter), according to which the decision-making body examines a case during a hearing, does not apply. This means that it is examined without a hearing, unless conditions indicated in Article 89 of the *Code of Administrative Procedure* to hold one have been met. As a result, in most of the cases administrative proceedings are not concentrated at one place and at one time; moreover, they are conducted from one evidence-gathering act to another, at certain time intervals. In fact, whereas for customary judicial procedures procedural acts are carried out at hearings and court sessions are held rarely, the principle of operation of administrative proceedings is that the decision-making body operates in chambers, while hearings are summoned in relatively extraordinary circumstances only. Having analyzed the provisions on hearing in administrative proceedings, in particular the ones set forth in Article 89 of the Code of Administrative Procedure, one may conclude that its application should be quite wide-spread, as suggested by the nature of statutory conditions for summoning a hearing⁵. And yet, it seems to be incompatible with *ratio legis* of codes and contradictory to the essence of administrative proceedings which are based predominantly on documents. The essence of administrative procedure is expressed by its underlying principles. Those include: rule of law (legality, legality of acts), the principle of objective truth, the principle of *ex officio* consideration of public interest and

⁵ R. Szuwaj, *Judycyzacja postępowania administracyjnego [in English: Judicisation of Administrative Procedure]*, Warsaw 2009.

the legitimate interest of the members of the public, the principle of enhancing confidence in state authorities, the principle of informing the parties and other participants of the proceedings, the principle of active participation of the party in the proceedings, the principle of persuasion, the principle of speed and simplicity of proceedings (speed and limited formalism of proceedings), the principle of amicable resolution of administrative disputes, the principle of written form, the principle of two-tier proceedings, the principle of durability of final administrative decisions, and the principle of court's verification (control) of final decisions. In particular, the principle of written form seems interesting from the angle of the present article, as well as the principle of speed and simplicity of proceedings and the principle of objective truth. The latter might seemingly imply that the hearing is an indispensable element of administrative proceedings. However, taking into account the fact that the essence of proceedings is to resolve individual cases by way of an administrative decision – whereby the decision is taken mostly on the basis of submitted documents – the hearing seems to be an unjustified element thereof, when one considers the principle of written form of proceedings according to which any evidence should be filed in a written form as well as the principle of speed of proceedings.

Looking at the legal system of the Republic of Poland from a broader perspective, the hearing remains a proper and specific element of criminal and civil proceedings, and an accompanying element of other procedures where, due to rationality and speed of proceedings, it is not utilized. It is worthwhile pointing out that besides administrative proceedings, this is also the case for proceedings conducted before the Constitutional Tribunal. In such cases, additionally rules of law on civil proceedings apply, and the whole

proceedings are centered around hearings during which witnesses are questioned. The whole process mainly serves non-legal objectives, i.e. mostly public and educational ones as during such hearings critical cases on constitutional matters are considered. And yet, it seems that civil education does not need to imply poorer efficiency and speed of proceedings held before state or local government bodies. The Constitutional Tribunal is a court that deals with law and, by the same token, it is preoccupied with normative acts and proper application of conflict-of-laws rules. Its remit as indicated in the constitution does not justify holding hearings unless for purposes other than the ones related to its judicial function, i.e. in order to attract media attention. The media eagerly broadcast questioning of politicians of various allegiance by the Tribunal's judges; it especially concerns politicians who are members of the incumbent government.

The above remark, even though it is not directly linked with the topic of this paper, indicates that introducing hearings to various proceedings in Poland is connected to political and doctrinal circumstances. One may conclude that the goal of hearings is to legitimize the activities of an authority from the point of view of the public and to manifest its importance, while the purpose of rational utilization of time and resources comes second. In its judgment II SA/Łd 814/16 the court pointed out that the purpose of personal appearance to participate in activities is aimed at explaining before the decision-making body certain issues which could not be explained in writing. However, personal appearance is not aimed at confronting parties with contradictory interests – this is the goal of holding a hearing, in the course of which the parties may present clarifications, demands, and accusations as well as submit supporting evidence. Moreover, the parties may comment on the

results of the evidentiary process. The catalogue of activities which one may conduct during a hearing does not justify the holding thereof. In fact, only entering into a direct dispute and adversarial process might serve as grounds absolutely justifying holding a hearing. Still, the essence of administrative proceedings does not lie in resolving disputes, but rather in shaping the legal situation of a party. Moreover, in the judgment I OSK 2638/14 the court indicated that the necessity of using certain means of evidence stipulated by law in order to clarify a case, following from the principle of objective truth, does not constitute a ground for holding an administrative hearing if there is no need to conduct a hearing to achieve this goal. The reason being this goal may be equally achieved by way of proceedings in chambers. Hence, it seems that the principle of objective truth referred to above may be fulfilled in the course of proceedings without a hearing; moreover, the principle of speedy proceedings and of economics of trials should prevail in this respect.

The catalogue of grounds for holding a hearing is set forth in judgment II OSK 70/13. There, it is indicated that an authority should hold an administrative hearing if there is a need to reconcile the interests of the parties or where it is necessary to clarify the case with the involvement of witnesses or experts or by means of inspections. As suggested above, reconciling the interests of the parties in administrative proceedings may be conducted through an exchange of documents. In contrast to criminal proceedings, the authority shall not consider personal conditions such as regret, repentance or arrogance, but the set of facts and legislation in place only. Witness evidence in administrative proceedings is not as numerous as documentary evidence and taking into account the matters adjudicated in the course of administrative proceedings, it seems that sustaining the hearing in order to admit such type

of evidence is not a sufficient reason to reject the thesis of the present paper. With regard to experts and inspections, the former mostly draft documents to be attached to the case file, whereas the latter do not concern mainly persons or property that might arise at a hearing. Thus, it seems unjustifiable to maintain the institution of the hearing in order to conduct those activities only. Also, the above claims are supported by a ruling of the Voivodship Administrative Court in Warsaw⁶; the Court stated that “the evidentiary value of the declarations of both parties with contradictory interests is equally uncertain”. Hence, not only the principle of objective truth would remain intact if the hearing was eliminated from administrative procedure, but also the opportunity for manipulation could be reduced and an administrative decision would be based fully on documents. After all, it is the documents that constitute material basis for the issuance of such a decision.

It is also worthwhile mentioning a ruling by the Voivodship Administrative Court in Łódź⁷ which stipulates that a motion of one party to hold a hearing is not binding for a body. Failure to conduct a hearing despite the application of a party should be assessed from the viewpoint of efficiency of proceedings. Consequently, it seems that there is a preference in the case-law for the principle of speedy proceedings over the possibility of conducting a hearing in the course of proceedings.

One should point out at this stage that the hearing as an institution contains elements which could speak in favor of maintaining it as part of proceedings and still fulfil the principle of speedy proceedings. In a judgment by the

⁶ IV SA/Wa 1119/08.

⁷ III SA/Łd 562/17.

Voivodship Administrative Court in Szczecin⁸ it has been indicated that a public administration body is obliged to hold a hearing if this expedites or simplifies proceedings. It is up to a body conducting proceedings to assess whether holding a hearing would contribute to expediting or simplifying the proceedings. When performing such assessment, the body should take into account the fact that, as a rule, concentrating evidence at one place and at one time is a factor that simplifies and expedites administrative proceedings.

Another argument for maintaining the institution could be also the need to fulfil the principle of objective truth by allowing confrontation of the parties and, by the same token, attempting to determine the set of facts. After all, a hearing not only serves the goal of gathering evidence at one place and time, but also the one of verifying its credibility. This applies in particular to statements of witnesses or parties. In the course of a confrontation, one may select information presented by those who make statements. Furthermore, personal appearance allows one to assess credibility of a witness or a party based on their behavior and manner of expression. Such assessment, based on life experience of the members of the body that conducts proceedings, may not be performed on the basis of documents or written statements.

Finally, a hearing allows for gathering at one place and confronting with one another various items of evidence. It is possible not only to confront the parties with each other, but also the parties and witnesses, witnesses and experts, and the parties and experts. Consequently, a case may be run in a time efficient manner, and the principle of objective truth may be successfully implemented. What remains problematic however is how administrative proceedings are conducted in practice. Namely, it looks like a hearing is used as an additional

⁸ I SA/Sz 909/15.

element, which is also reflected by the linguistic and logic interpretation of the rules of law set forth in *the Code of Administrative Procedure* devoted to the hearing. The procedure in chambers, as mentioned before and as emphasized by source literature, remains the basic mode of administrative proceedings. This is mostly due to the nature of adjudicated matters as well as the purpose of the procedure, i.e. issuing an administrative decision.

The practice of bodies, in particular basing proceedings on documentary evidence, as well as uncertain evidentiary value of testimonies of parties in particular established in case-law, speak in favor of the thesis presented in the introductory part of the paper, i.e. that the hearing should be excluded from administrative proceedings. The reason being that both case-law and practice indicate that allowing for parties' confrontation at a hearing is an insufficient ground to justify the time and resources involved. Especially that, as stipulated above, it may compromise the principle of objective truth – as evidence from a hearing is uncertain – as well as of the speed of proceedings. Therefore, the procedure in chambers should not only prevail, like the practice shows, but it should also be the sole mode of this type of proceedings.

Discussion

As indicated in the introduction, the main thesis put forward in the present paper is that the hearing, contrary to the intention of the legislator, fails to expedite proceedings, and in some cases may even contribute to the extension thereof. Having analyzed the *Code of Administrative Procedure* as well as relevant case-law, one may conclude that the justifiability of maintaining the hearing as an element of administrative proceedings is at least limited. It seems that due to the uncertainty of witness evidence, and the

evidence given by the parties in particular, emphasis should be put on documents and information provided by experts; such documents and information give the possibility to determine the set of facts and arrive at objective truth. Consequently, they allow for identifying facts based on which an administrative decision may be issued.

Besides analyzing legal acts and case-law, one should also take into account the practice of adjudicating bodies. They do handle most cases in chambers. Hence, hearing in administrative proceedings is relegated to the position of a solely auxiliary institution. Additionally, its objectives in administrative proceedings are limited as compared to the ones it has in the case of civil or criminal procedures.

In the face of the above, a *de lege ferenda* proposal put forward in this paper is an amendment involving exclusion of the hearing from administrative procedure. Such amendment should simultaneously safeguard, in accordance with the principle of written form of administrative proceedings, the opportunity to provide evidence of the parties in writing, as well as written statements by experts. It should not eliminate the possibility of inspections either, if such a need arises. However, inspections would not be part of a hearing, but rather would be conducted on site, i.e. away from the seat of a decision-making body.

The amendment removing the hearing from the procedure would not only reflect the spirit of the current practice of adjudicating bodies, but also pave the way for administrative proceedings to become recognized as led fully in chambers. This would imply limited involvement of the parties in the proceedings and putting more emphasis on proving legal interest and indicating information on the set of facts on the basis of documents. This, in

turn, would allow for full implementation of the principle of written form, while limiting costs incurred for holding a hearing. As a result, the proceedings would be less expensive and quicker, which might exert positive influence on the fulfillment of the constitutional principle of rule of law.

The final argument for the *de lege ferenda* proposal presented herein is that it could depoliticize key administrative proceedings. Like in the case of proceedings conducted before the Constitutional Tribunal, crucial administrative proceedings are of interest for groups presenting various political interests. This might provoke superficial attention of the media in such cases and result in a media pressure on an adjudicating body to issue or refrain from issuing particular administrative decisions. Administrative procedure is based on documents and the recognition of a legal interest, i.e. qualified interest and, as such, should not be subject to such forms of interference. It is the presented materials (documents) as well as material and legal foundations that should form the basis for issuing an administrative decision. Thus, such elements as actual contribution to the occurrence of a particular state of affairs or being in a difficult situation – if not based on substantive law – should not be translated into a particular legal interest, and consequently, should not impact the course of the proceedings. Eliminating the hearing from administrative proceedings would be equivalent to excluding an emotional factor therefrom. This should translate into limited media coverage of proceedings and reinforcing them against involvement of political interest groups.

In the end it should be underlined that excluding the hearing from proceedings is not necessarily equivalent to the lack of public control, including the control by the media, over particular decisions. Building trust

towards the state and the principle of a democratic state based on the rule of law should imply that one has access to non-confidential materials from proceedings as well as that information on the course thereof will be shared with the public. The only thing they should not imply is allowing for politics, as an area of public life where power processes are carried out, to interfere with the processes of administration, and in particular with the fulfilment of public administration and statutory authority (and not power) by state and local government bodies.

Bibliography

Case-law

1. III SA/Łd 562/17
2. II SA/Łd 814/16
3. I OSK 2638/14
4. II OSK 70/13
5. IV SA/Wa 1119/08.
6. III SA/Łd 562/17.
7. I SA/Sz 909/15.

Literature

1. Grzegorz Łaszczyca, *Rozprawa administracyjna w ogólnym postępowaniu administracyjnym* [in English: *Administrative Hearing in General Administrative Proceedings*], Warszawa 2008.
2. Robert Szuwaj, *Judycyzacja postępowania administracyjnego* [in English: *Judicization of Administrative Proceedings*], Warszawa 2009.
3. Andrzej Wróbel, *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego* [in English: *Updated Commentary to the Act of 14 June 1960, Code of Administrative Procedure*, LEX/el. 2016.

Piotr Kłos

War Studies University

Peace education as implementation of the State's security functions. John
Paul II teachings

Abstract

The main thesis puts by the author is an indication of education for peace as one of the functions of a modern state. The author analysed selected papal texts with reference to the issues of education for peace, both in terms of the definition of the concept and its scope in the context of the state functions. An important element of the work is pointing to entities responsible for education for peace, e.g. parents, teachers and politicians. The work presents new possibilities of reading and analyzing the texts of Pope John Paul II in the contemporary scientific discourse.

Key words: John Paul II, education for peace, state functions

1. INTRODUCTION

An aim of this work is to point to the education for peace as a way of fulfilling the functions of modern State, referring to teaching of John Paul II. At the beginning of research process, the author undertook to justify the location of education for peace in catalogue of functions of the State. The next stage in the above mentioned research task is an attempt to determine, how the notion of education for peace is understood and identification of entities responsible

for its implementation. The finalization of paper is a conclusion and recommended direction of conducting further research.

2. PROBLEMATICS AND STATE OF RESEARCH

Undertaking the attempt to define concept of the State's function, it should be pointed out that this is a problem due to differences in approaches to defined issue, which are present in the scientific work of researchers. For the purposes of this paper, the author refers to the definition of the State's function according to Ryszard Małajny, i.e.: "the main directions of activities of the State organization corresponding to its basic objectives"¹ and a slightly broader definition according to Waldemar Kitler: "functions of the State will indicate significant features of its activity and effects (activities of the State – P.K.) in relation to needs as the whole, as well as to businesses and aspirations of individual social groups"².

The systematics of State's functions is an open catalogue, which can be generally divided according to the object, subject and attribute criteria³. However, for the purpose of conducting these considerations, the author uses systematics presented by Eugeniusz Zieliński, who among the functions of modern state indicates among other the cultural and educational function. Implementation of that function assumes instigation of knowledge and achievements of civilization, dissemination of ideological ideas and values,

¹ R.M. Małajny, *Funkcje państwa i zakres ich konstytucjonalizacji (prolegomena)*, [in:] M. Kudej (ed.), *W kręgu zagadnień konstytucjonalnych: Profesorowi Eugeniuszowi Zwierzchowskiemu w darze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999, p. 51.

² W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe: podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, „Zeszyt Problemowy Towarzystwa Wiedzy Obronnej”, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2010, p. 87.

³ R.M. Małajny, op. cit., p. 52.

dissemination of cultural goods, as well as shaping civic attitudes and behaviors⁴.

Peace education is not a new issue in the Polish scientific discourse. It is enough to mention that in the late Middle Ages, Stanisław from Skarbimierz and Paweł Włodkowic⁵ began their reflections on the pedagogy of peace. An important contribution of representatives of the Polish State to the world thought of education for peace was adoption at the XXXIII session of the United Nations General Assembly in 1978 of the Polish Declaration on the education of societies in the spirit of peace⁶, thanks to which the right to live in peace was perceived by the international community as one of the fundamental human rights⁷. In our times, these issues in the Polish scientific community were addressed in research conducted among others by Halina

⁴ Cf. E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2006, p. 146-148.

⁵ Cf. A. Wałęga, *Wychowanie dla pokoju w polskim piśmiennictwie pedagogicznym i społecznym XVI i XVII wieku (wybrane przekłady)*, [in:] W. Leżańska, T. Jałmużna (ed.), *Pokój jako przedmiot badań społecznych i pedagogicznych*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Łódź 2006, p. 77-89.

⁶ Resolutions adopted by the General Assembly at its 33rd session, *Declaration on the Preparation of Societies for Life in Peace*, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/33/73.

⁷ Cf. E. Stadtmüller-Wyborska, *O wychowaniu dla pokoju. Idea i praktyka w edukacji i świadomości polskiej młodzieży*, Instytut Badań Problemów Młodzieży w Warszawie, Warszawa-Gdańsk 1991, p. 40-41.

Gajdanowicz⁸, Józef Póltutrzycki⁹, Ryszard Rosa¹⁰, Bogdan Suchodolski¹¹, Janusz Świniarski¹² and Eugenia Wesołowska¹³. However, among others Joachim Kondziela¹⁴, Cezary Smuniewski¹⁵, Cezary Naumowicz¹⁶ and Spanish

⁸ Cf. H. Gajdamowicz, *Wychowanie dla pokoju w świetle aksjologii pedagogicznej*, [in:] E. Ponczek (ed.), „Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem UŁ”, Łódź 1994, p. 35-41.

⁹ Cf. J. Póltutrzycki, *Pokój jako naczelną wartość w aksjologii edukacyjnej*, [in:] I. Mroczkowski, E.A. Wesołowska (ed.), *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku "Pokój - geneza, współczesne potrzeby edukacji", 26 września 2002 r.*, Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock 2003, p. 155-168.

¹⁰ Cf. R. Rosa, *Filozoficzno-metodologiczne aspekty pedagogiki i edukacji dla bezpieczeństwa w początkach XXI wieku*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2005.

¹¹ Cf. B. Suchodolski, *Wychowanie dla pokoju*, [in:] T. Biernacka, M. Iżewska, A. Urbaczka, (ed.), *Wychowanie dla pokoju*, seria „Problemy naukowe współczesności”, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1983, p. 11-34.

¹² Cf. J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, ULMAK, Warszawa–Pruszków 1997.

¹³ Cf. E.A. Wesołowska, *Wychowanie dla pokoju w pracy szkoły*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989; E.A. Wesołowska, *Współpraca między narodami i wychowanie dla pokoju: problemy społeczne i pedagogiczne*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1993; E.A. Wesołowska, *Edukacja obywatelska, międzynarodowa i pacyfistyczna w szkole podstawowej: (programy UNESCO i UE)*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne”, R. 5, Nr 10, 1996, p. 61-67; E.A. Wesołowska, *Wychowanie dla pokoju a praktyka pedagogiczna*, [in:] E.A. Wesołowska (ed.), *Śladami Włodkowica - człowieka, prawo, pokój*, Płock 1998, p. 89-96; E.A. Wesołowska, *Polityka Ministerstwa Edukacji Narodowej w dziedzinie wychowania dla pokoju*, „Edukacja Dorosłych” Nr 3, 1999, p. 27-34; E.A. Wesołowska, *Współczesna pedagogika pokoju*, [in:] I. Mroczkowski, E.A. Wesołowska (ed.), *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku "Pokój - geneza, współczesne potrzeby edukacji", 26 września 2002 r.*, Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock 2003, p. 171-178.

¹⁴ Cf. J. Kondziela, *Pokój w nauce Kościoła. Pius XII – Jan Paweł II*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1992.

¹⁵ Cf. C. Smuniewski, *Zagadnienie pokoju w nauczaniu Jana Pawła II*, „Zeszyty Naukowe AON” 1 (86) 2012, p. 292-305.

¹⁶ Cf. C. Naumowicz, *Rodzina szkołą wychowania do pokoju w myśli Jana Pawła II*, [in:] T. Kośmider, K. Gąsiorek, C. Smuniewski (ed.), *Chrześcijaństwo i bezpieczeństwo. Znaczenie Jana Pawła w dyskursie polemologiczno-irenologicznym*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014, p. 251-265.

scientist Pedro Jesús Lasanta¹⁷ undertook a detailed analysis of the message on education for peace in teaching of John Paul II.

Education for peace (or more widely peace pedagogy) is set up as independent department within the discipline of research on peace¹⁸. The very concept of peace education lexically is defined as “a process making every man aware of its responsibility for the peace and developing ability to become involved for the peace. It is about creating a reliable peace infrastructure by shaping new political mentality and perception skills, which depend on factors of opinions, attitudes and public behaviors, and more widely also initiative and undertakings of States and governments”¹⁹. Peace education is also defined as “a certain form of education in the spirit of internationalism. At the same time, it is patriotic education, education in love to own nation, love free from chauvinism and imperialism. (...) is such an internationalist education, which rejects the concept of cosmopolitanism that blurs out the attachment to own country, and such patriotic education, which develops love for homeland, but at the same time opposes nationalism”²⁰, as well as the idea of “creating a platform for exchange of experiences, mutual getting to know the members of different nations, and carrying out contemporary tasks”²¹. However, the

¹⁷ P.J. Lasanta, *Juan Pablo II: Mensajero de la paz*, Biblioteca Autores Cristianos, Madrid 2001.

¹⁸ Cf. S. Gawlik, *Potrzeba wychowania dla pokoju jako moralny nakaz współczesnej sytuacji i (dla) współczesnego człowieka*, „Prace Naukowe. Pedagogika” nr 12, 2003, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, p. 133.

¹⁹ S. Bieleń, *hasło: wychowanie do pokoju*, [in:] J. Kukułka (ed.), *Leksykon Pokoju*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1987, p. 236.

²⁰ B. Suchodolski, op. cit., p. 34.

²¹ G. Tadeusiewicz, *Wychowanie dla pokoju a integracja europejska*, [in:] R. Rosa (ed.), *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w obliczu wyzwań XXI wieku. Część II. Edukacja do bezpieczeństwa, pokoju i praw człowieka*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001, p. 17.

peace determined among others as “existential value of the entire contemporary humanity”²², and therefore, both ensuring peace and education for peace appear to be an important feature of the State’s activity, as well as the need and goal of striving for all social groups.

Research on this issue has shown that both peace and education for peace are associated with the issue of education for security. Identifying interdependence of education for security and peace education, Marek Chmielecki notes that “The point of reference to education for security is postulate of Immanuel Kant’s upbringing of man for lasting peace, where the practical realization is supposed to be citizenship. According to this criterion, security education would shape the man, citizen, who would be aware that in addition to his rights and duties, would have to be convinced of the guarantee of peace, development, security and assistance to other people”²³. The above opinion is associated with the task of education for peace (or more widely with pedagogy of peace), i.e. “shaping certain attitudes by eliminating negative behaviors and complementing them with positive behaviors”²⁴. On the other hand, reviewing literature, it is possible to notice an approach that exposes the limited concept of education for peace: “Unlike education for peace, which seems to disregards many real threats (including military), concentrating on some ideal, perspective state – education for security (also defense education) seems more realistic and real”²⁵, states R. Rosa. It should also be noted that in the subject literature, issues of both education and upbringing are defined as

²² S. Bieleń, op. cit.

²³ M. Chmielecki, *Edukacja dla bezpieczeństwa w szkole wyższej – zagrożenia, wyzwania, szanse*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(102) 2016, p. 50.

²⁴ Ibid.

²⁵ R. Rosa, *Filozofia i edukacja do bezpieczeństwa. Wybrane aspekty ontologiczne, aksjologiczne i prakseologiczne*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2005, p. 17.

cultural conditions of the internal nature national security²⁶, which transfers education for peace, as requiring clarification problem, to the field of research in security sciences.

Certain elements combining both – education for peace with education for security, in the subjective sense, i.e. relating to the man as a social unit, and at the same time defined social group, make it also necessary to consider education for peace as an essential function of the State in the field of national security²⁷. The scope of peace education corresponds to the above mentioned cultural and educational functions. At the same time, this function is also referred to as a function containing a safety factor, and it turns out that it can be identified as a security function of the State, which places it among the superior functions²⁸. Therefore, it is justified to argue that education for peace is a way in which the supreme function of the State is implemented.

Contemporary researchers also postulate broader concepts drawing on the theory of education for peace, such as the concept of security philosophy postulated by R. Rosa, who states: “in an attempt to build a humanistic and at the same time holistic vision of the contemporary world and man, the security philosophy uses the achievements of many sciences (...), which allows it to create a general theory of security (...). It tries to inspire efforts aimed to transcend the concept met also after the Second World War of education for peace (...), which supports creation of conditions necessary for survival, persistence and development of the man, society and the natural world in new civilization and cultural conditions”²⁹. An element indicating the legitimacy of

²⁶ W. Kitler, op. cit., p. 101.

²⁷ Ibid, p. 88.

²⁸ Ibid, p. 87.

²⁹ R. Rosa, *Filozoficzno-metodologiczne...*, op. cit., p. 18.

undertaking research in the field of security philosophy, especially security axiology, is the demanding need to identify the fundamental values of peace, including education for peace.

3. ABOUT THE NEED FOR PEACE EDUCATION

Determining the need for peace education, it is necessary to emphasize the role of Roman Catholic Church and achievements of its representatives, as a consequence of preliminary research. The contemporary attitude of the Catholic Church towards peace was shaped primarily by the Popes of the 20th century. A milestone in the reflection of hierarchies of the Catholic Church in this area was the Encyclical of John XXIII "Pacem in terris" published in 1963, in which the Pope not only extensively presents the conditions of peace, but also clearly points to the peaceful resolution of conflicts, in particular dialogue. Pope Paul VI, following the thought of his predecessors, focused on issues relating to respect for the other man, and this Pope since 1968 established the World Day For Peace, which was celebrated every year on January 1st³⁰.

On the other hand, the message of John Paul II about peace is a consequence of reflection on the essence and depth of man, which resulted in original anthropology derived from philosophical and theological assumptions, as well as from the experience of war and totalitarian systems, as C. Smuniewski³¹

³⁰ Pope Paul VI said in this regard: "We address Ourselves to all men of good will to exhort them to celebrate "The Day of Peace", throughout the world, on the first day of the year, January 1, 1968. It is Our desire that then, every year, this commemoration be repeated as a hope and as a promise, at the beginning of the calendar which measures and outlines the path of human life in time, that Peace with its just and beneficent equilibrium may dominate the development of events to come", Paul VI, *The Day of Peace*, Vatican 1967.

³¹ C. Smuniewski, *Człowiek w czasach pokoju i wojny. Wybrane zagadnienia z antropologii Jana Pawła II*, [in:] A. Skrabacz, J. Dohnalik (ed.), *Święty Jan Paweł II syn*

accurately notices. Proving the validity of his argument, C. Smuniewski writes: “Karol Wojtyła knew effects, firstly of introduction of Marxism referring to Ludwik Feuerbach’s materialism and based on Georg Wilhelm Friedrich Hegl’s dialectic ideality, secondly introduction of the concept of man without God, closed within the limits of temporal life. Here again appears the legacy of Ludwik Feuerbach, but also Fryderyk Nietzsche, who deified the man. Feuerbach regarded the man as God, and God of religion – as a projection of human ego. Nietzsche along with the idea of superhuman deepened the anthropology of Feuerbach through a radical change of places – the man replaced God. It also meant that the man has His attributes and fulfills His functions. The 19th century left the posterity theory, which became a historical event in the activities of Marxism and Hitlerism”³². The above statement by C. Smuniewski is particularly meaningful if it turns out to be a commentary to words of John Paul II addressed to young people in a message on the World Day For Peace: “If you have decided that your God will be yourself with no regard for others, you will become instruments of division and enmity, even instruments of warfare and violence”³³. Drawing on the traumatic experience of two totalitarianisms, the Pope developed and elaborated upon the idea of peace, as well as realized certain concepts related to the contemporary world and showing practical dimension of their application. Pedro Lasanata, the contemporary researcher of Pope, described the Pope as the “messenger of peace”³⁴. John Paul II elaborated the thought of Paul VI, as well as presented

oficera Wojska Polskiego, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2014, p. 179-198.

³² Ibid., p. 186-187.

³³ John Paul II, *Peace and youth go forward together*, Message on the 18th World Day For Peace, 1985, point 6.

³⁴ P.J. Lasanta, op. cit.

the pedagogic approach, claiming that peace is a result of proper preparation of people through education, which was best testified by the first John Paul's message prepared for the celebration of the World Day For Peace in 1979, entitled "To reach peace, teach peace", which appears as a message exceptionally current for the entire period of pontificate of the Polish Pope.

John Paul II referring to the concept of education for peace noted that "To educate in the ways of peace means to open minds and hearts to embrace the values which Pope John XXIII indicated in the Encyclical *Pacem in terris* as essential to a peaceful society: truth, justice, love and freedom. This is an educational programme which involves every aspect of life and is lifelong. It trains individuals to be responsible for themselves and for others, capable of promoting, with boldness and wisdom, the welfare of the whole person and of all people"³⁵. As J. Kondziela correctly states, education for peace in the thought of John Paul II appears to be "integral and permanent education"³⁶. In John Paul's deliberations, an interesting seems to be conclusion that peace education is a way by which people can receive the gift of peace³⁷, which makes the Pope's theological approach visible – peace is also understood as the gift³⁸, rather than only an effect of work and man's effort, which is repeated by J. Kondziela stating that "peace is indeed a gift of God, but a gift transferred to people for accomplishment"³⁹.

³⁵ John Paul II, *Women: teachers of peace*, Message on the 28th World Day For Peace, 1995, point 2.

³⁶ J. Kondziela, op. cit., p. 94.

³⁷ John Paul II, *Religious freedom: condition for peace*, Message on the 21st World Day For Peace, 1988, point 4.

³⁸ P.J. Lasanta, op. cit., p. 103.

³⁹ J. Kondziela, op. cit., p. 93.

Not only John Paul II points out to the need to undertake constant actions for peace education, but also single officers of the Polish Catholic Church, such as the Rector of KUL, Antoni Dębiński, who claims that “systematic education for peace is necessary”⁴⁰, as well as collectively acting church hierarches: “Peace is our duty, to which it is necessary to be brought us. (...) preparing next generations to live in peace should be a constant desire of both families and those who have an influence on raising children and youth”⁴¹. The essence of action to counteract war was also noticed by Polish bishops, who point out that “from a Christian point of view, it must finally be stressed that war, although often revealing human greatness and heroism, is not a colorful story or adventure, but a drama, suffering and evil that must always be prevented”⁴², and peace education can be a way to achieve it.

4. ABOUT ENTITIES RESPONSIBLE FOR PEACE EDUCATION

The definition of those responsible for peace education demands John Paul II, i.e. the source of the entire system of education⁴³. This foundation is to understand the man and his ability to create goodness, to build peace. C. Smuniewski presented this idea synthetically using the term “safety anthropology”. According to the author’s opinion: “The anthropology of John

⁴⁰ A. Dębiński, *Słowo Rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z okazji świąt Bożego Narodzenia*, Lublin 2015 (archives of the John Paul II Catholic University of Lublin).

⁴¹ *Tak – dla pokoju i rozwoju narodów! Nie dla wojny i zabijania!*, The Word of diocesan bishops of Jasna Góra on the 75th anniversary of the outbreak of World War II, Częstochowa 2014.

⁴² *Chrześcijański kształt patriotyzmu*, Document adopted at the 375th Plenary Meeting of the Polish Bishops’ Conference, Warsaw 2017 (archives of the Polish Bishops’ Conference in Warsaw).

⁴³ M. Sztaba, *Wychowanie społeczne w świetle nauczania Karola Wojtyły Jana Pawła II*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2012.

Paul II that recognizes the man in a comprehensive and realistic way, seeing him in complex situations of his existence, in extreme circumstances, in war and peace, can be described as anthropology of security. It is about such anthropology, which not only describes a human being, but also goes beyond the very description of a given situation in order to become for the man a manifestation of his potential. It is not understood as a mirror in which man looks, but rather as a description of human abilities. If this anthropology is about the man and evil, which it causes, it is only for this purpose to indicate the possibility of overcoming it"⁴⁴. In the light of John Paul II teaching, it is possible to conclude that education for peace is an imperative of future generations, because the man has a desire for peace and potential in himself to do it. However, one of main threats remains simplified or incomplete understanding the man, i.e. reductionism⁴⁵.

In John Paul II teaching, a wide area of education for peace is outlined: "This entire peace education – between nations, in own country, in own environment, in oneself"⁴⁶. Referring to nature of the international sphere in John Paul's thought on peace; J. Kondziela accurately notices that "normative goal of peace education, according to John Paul II, is peace among others on the international arena, and therefore contents and methods of education for peace should be attributed to world peace"⁴⁷. A characteristic feature of John Paul's thought is reference to the family as a special area of social education⁴⁸,

⁴⁴ C. Smuniewski, *Człowiek w czasach...*, op. cit., p. 198.

⁴⁵ I. Dec, *Redukcyjne wizje człowieka jako zagrożenie pokoju*, [in:] J. Kumala (ed.), *Osoba ludzka i pokój*, Centrum Formacji Maryjnej "Salvatoris Mater", Licheń 2007, p. 83–95.

⁴⁶ John Paul II, *To reach peace, teach peace*, Message to the 12th World Day For Peace, 1979, point III.

⁴⁷ J. Kondziela, op. cit., p. 95.

⁴⁸ In *Familiaris Consortio* John Paul II states: "The family is the first and fundamental school of social living", John Paul II, *Apostolic Exhortation Familiaris Consortio*, point 37.

including peace education, because as the Pope observes, the family has a responsibility to raise children for people of peace⁴⁹. Following this thought, the Pope states that “In the formative process, the family is indispensable. The family is the appropriate environment for the human formation of the younger generation. From your example, dear parents, depends to a large degree the moral character of your children: they assimilate it from the kind of relations which you foster within the family nucleus and towards those outside it. The family is the first school of living, and the influence received inside the family is decisive for the future development of the individual”⁵⁰. On the other hand, as P.J. Lasanta points out in relation to the role of family in papal teaching⁵¹ “Without any doubt, a large proportion of disputes and violence of modern society – also among nations – originates from the crisis through which the family is going through today”⁵², which in consequence shifts the main burden of responsibility for peace education to the family community⁵³.

Giving his opinion about the importance of education for peace with reference to the man, John Paul II states that “Education in the ways of peace naturally continues throughout every period of development; it needs particularly to be

⁴⁹ John Paul II, *The family creates the peace of the human family*, Message on the 27th World Day For Peace, 1994, point 6. Integrally about peace and family in the light of Pope’s thought, Cezary Smuniewski wrote, pointing to the issue of the “nature of man” as the issue combining teaching of two Pope John Paul II and John XXIII: C. Smuniewski, *Zagadnienie pokoju...*, op. cit., p. 302.

⁵⁰ John Paul II, *Women: teachers of peace*, Message on the 28th World Day For Peace, 1995, point 7.

⁵¹ P.J. Lasanta, op. cit., p. 70-78.

⁵² P.J. Lasanta, op. cit., p. 70.

⁵³ Indications for the family, probably drawing from John Paul II teaching, as the most important environment in which all actions for peace education are focused, are also emphasized by A. Dębiński: “In the context of education for peace, the family deserves special emphasis. It is always a basic and sovereign place of upbringing, constitutes the privileged and irreplaceable circle of transmission of the system of values, and thus shaping conscience” A. Dębiński, op. cit.

encouraged during the difficult time of adolescence, when the passage from childhood to adulthood is not without some risks for young people, who are called to make choices which will be decisive for life”⁵⁴, because “Time dedicated to education is time truly well spent, because it determines a person's future, and therefore the future of the family and of the whole of society”⁵⁵. Referring to interrelation of man's education and subsequent perception of the world, the Pope states that “. Education is in fact never morally indifferent, even when it claims to be neutral with regard to ethical and religious values. The way in which children and young people are brought up and educated will necessarily reflect certain values which in turn influence their understanding of others and of society as a whole”⁵⁶. With the above statement John Paul II also indicates a need to identify, define and select the axiological foundations of this education.

John Paul II also draws attention to the institutions of the State and their employees, who apart from their families⁵⁷, have a significant role in peace education, these are educators, teachers and an institutionally the entire school⁵⁸, for which peace education is one of crucial tasks⁵⁹. The Pope

⁵⁴ John Paul II, *Women: teachers...*, op. cit., point 6.

⁵⁵ Ibid., point 2.

⁵⁶ John Paul II, *If you want peace, respect the conscience of every person*, Message on the 24th World Day For Peace, 1991, point III.

⁵⁷ John Paul II, *From the justice...*, op. cit., point 7.

⁵⁸ John Paul II, *Offer forgiveness and receive peace*, Message on the 30th World Day For Peace, 1997, point 8.

⁵⁹ John Paul II, *Let us give children a future of peace*, Message for the 29th World Day For Peace, 1996, point 9; John Paul II, *From the justice...*, op. cit., point 7. A. Dębiński also refers to the school's tasks in terms of education for peace, claiming: “An important role is also played by a university, in which the young man usually puts its first independent life steps, chooses masters, finds friends, learns to think independently and make world-view choices, and most of all, systematically search for and appreciate truth”: A. Dębiński, op. cit. Another author referring to this issue is Stanisław Bieleń, who claims that in the education for peace,

referring to teachers states: “In particular I encourage you, *educators* engaged at every level in training and educating the younger generation: form them in moral and civic values, instil in them a lively sense of rights and duties, beginning with the experience of the school community itself. Educate in justice in order to educate in peace: this is one of your primary tasks”⁶⁰. In reference to the State educational institutions, John Paul II notes: “Besides the basic education provided by the family, children have a right to a specific training for peace at school and in other educational settings. These institutions have a duty to lead children gradually to understand the nature and demands of peace within their world and culture. Children need to learn the history of peace and not simply the history of victory and defeat in war. Let us show them examples of peace and not just examples of violence! (...) Everything possible should be done to help children to become messengers of peace”⁶¹.

Amongst entities responsible for peace education, John Paul II also points to political leaders: “Leaders of the peoples, learn to love peace by distinguishing in the great pages of your national histories and throwing into relief the example of your predecessors whose glory lay in giving growth to the fruits of peace”⁶². In quoted fragment, the Pope draws attention to another aspect of peace education, i.e. self-upbringing to which he also refers by calling: “You will educate yourselves for peace”⁶³, which is a reference to Paul VI Message on the World Day For Peace entitled “To be reconciled with each other, to

an important role is played by “teachers and educators, who are called to orient the people entrusted to them towards peace”: S. Bieleń, op. cit.

⁶⁰ John Paul II, *From the justice...*, op. cit., point 7.

⁶¹ John Paul II, *Let us...*, op. cit., point 9.

⁶² John Paul II, *To reach...*, op. cit., point II.

⁶³ Ibid.

educate themselves for Peace”. John Paul II, referring to the role of State in education process, states that the State performs its role “providing means and structures of support”⁶⁴ for education although “the contribution of the family to ensuring that climate of security and trust cannot be replaced”⁶⁵.

5. CONCLUSION

Peace education constitutes implementation of the modern State’s function with a security factor and even a superior function, because it concerns the problem of building security, and the focus on education for peace, through definition of a common goal-sensitive function with education for security, refers to fundamental objective of the State’s activity, which is to ensure its survival and development, i.e. ensuring security. Two issues, which demand detailed explanation, were deliberately omitted in this work: the relation between education for peace and patriotic education, and axiology of peace as a department of security philosophy. These subjects will be addressed and explained in the doctoral dissertation drawn up by the author of the article on “The concept of peace in the teaching of John Paul II as a source of reflection on security”. Peace, as pointed out above, is not a permanent reality, but it requires action, paradoxically fighting for peace, because the possibility of achieving it and the prospect of its existence depend not only on individuals, but also on the overall policy of the State, including activation of all its components, both at the national and international level, as well as direction of actions aimed to peace education in order to teach above all the young generation how to keep and benefit from the basic good that is life in peace.

⁶⁴ John Paul II, *The family...*, op. cit., point 4.

⁶⁵ Ibid.

Bibliography

1. Bieleń S., hasło: *wychowanie do pokoju*, [in:] J. Kukułka (ed.), *Leksykon Pokoju*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1987, p. 236.
6. 2.Chmielecki M., *Edukacja dla bezpieczeństwa w szkole wyższej – zagrożenia, wyzwania, szanse*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(102) 2016, p. 47-57.
7. *Chrześcijański kształt patriotyzmu*, Document adopted at the 375th Plenary Meeting of the Polish Bishops' Conference, Warsaw 2017 (archives of the Polish Bishops' Conference in Warsaw).
8. Dec I., *Redukcyjne wizje człowieka jako zagrożenie pokoju*, [in:] J. Kumala (ed.), *Osoba ludzka i pokój*, Centrum Formacji Maryjnej "Salvatoris Mater", Licheń 2007, p. 83-95.
9. Dębiński A., *Słowo Rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z okazji świąt Bożego Narodzenia, Lublin 2015* (archives of the John Paul II Catholic University of Lublin).
10. Gajdamowicz H., *Wychowanie dla pokoju w świetle aksjologii pedagogicznej*, [in:] E. Ponczek (ed.), „Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem UŁ”, Łódź 1994, p. 35-41.
11. Gawlik S., *Potrzeba wychowania dla pokoju jako moralny nakaz współczesnej sytuacji i (dla) współczesnego człowieka*, „Prace Naukowe. Pedagogika” nr 12, 2003, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, p. 121-136.
12. John Paul II, *Apostolic Exhortation Familiaris Consortio*, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1981.
13. John Paul II, *If you want peace, respect the conscience of every person*, Message on the 24th World Day For Peace, 1991, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1991.
14. John Paul II, *Let us give children a future of peace*, Message on the 29th World Day For Peace, 1996, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1996.
15. John Paul II, *Offer forgiveness and receive peace*, Message on the 30th World Day For Peace, 1997, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1997.
16. John Paul II, *Peace and youth go forward together*, Message on the 18th World Day For Peace, 1985, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1985.
17. John Paul II, *Religious freedom: condition for peace*, Message on the 21st World Day For Peace, 1988, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1988.

18. John Paul II, *The family creates the peace of the human family*, Message on the 27th World Day For Peace, 1994, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1994.
19. John Paul II, *To reach peace, teach peace*, Message to the 12th World Day For Peace, 1979, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1979.
20. John Paul II, *Women: teachers of peace*, Message on the 28th World Day For Peace, 1995, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1995.
21. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe: podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, „Zeszyt Problemowy Towarzystwa Wiedzy Obronnej”, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2010.
22. Kondziela J., *Pokój w nauce Kościoła. Pius XII – Jan Paweł II*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1992.
23. Lasanta P.J., *Juan Pablo II: Mensajero de la paz*, Biblioteca Autores Cristianos, Madrid 2001.
24. Małajny R.M., *Funkcje państwa i zakres ich konstytucjonalizacji (prolegomena)*, [in:] M. Kudej (ed.), *W kręgu zagadnień konstytucjonalnych: Profesorowi Eugeniuszowi Zwierzchowskiemu w darze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999, p. 47-63.
25. Naumowicz C., *Rodzina szkołą wychowania do pokoju w myśli Jana Pawła II*, [in:] T. Kośmider, K. Gąsiorek, C. Smuniewski (ed.), *Chrześcijaństwo i bezpieczeństwo. Znaczenie Jana Pawła w dyskursie polemologiczno-irenologicznym*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014, p. 251-266.
26. Paul VI, *The Day of Peace*, Vatican Message on the 1st World Day For Peace 1967, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1967.
27. Półturzycki J., *Pokój jako naczelną wartość w aksjologii edukacyjnej*, [in:] Mroczkowski I., Wesołowska E.A. (ed.), *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku "Pokój - geneza, współczesne potrzeby edukacji"*, 26 września 2002 r., Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock 2003, p. 155-168.
28. Rosa R., *Filozofia i edukacja do bezpieczeństwa. Wybrane aspekty ontologiczne, aksjologiczne i prakseologiczne*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2005.
29. Rosa R., *Filozoficzno-metodologiczne aspekty pedagogiki i edukacji dla bezpieczeństwa w początkach XXI wieku*, [in:] Rosa R., Świniarski J. (ed.), *Edukacja dla bezpieczeństwa – bezpieczeństwo w edukacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2010.

30. Smuniewski C., *Człowiek w czasach pokoju i wojny. Wybrane zagadnienia z antropologii Jana Pawła II*, [in:] Skrabacz A., Dohnalik J. (ed.), *Święty Jan Paweł II syn oficera Wojska Polskiego*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2014, p. 179-198.
31. Smuniewski C., *Zagadnienie pokoju w nauczaniu Jana Pawła II*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1 (86) 2012, p. 292-305.
32. Stadtmuller-Wyborska E., *O wychowaniu dla pokoju. Idea i praktyka w edukacji i świadomości polskiej młodzieży*, Instytut Badań Problemów Młodzieży w Warszawie, Warszawa-Gdańsk 1991.
33. Suchodolski B., *Wychowanie dla pokoju*, [in:] T. Biernacka, M. Iżewska, A. Urbaczka, (ed.), *Wychowanie dla pokoju*, seria „Problemy naukowe współczesności”, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1983, p. 11-34.
34. Sztaba M., *Wychowanie społeczne w świetle nauczania Karola Wojtyły Jana Pawła II*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2012.
35. Świniarski J., *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, ULMAK, Warszawa–Pruszków 1997.
36. Tadeusiewicz G., *Wychowanie dla pokoju a integracja europejska*, [in:] R. Rosa (ed.), *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w obliczu wyzwań XXI wieku. Część II. Edukacja do bezpieczeństwa, pokoju i praw człowieka*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001.
37. *Tak – dla pokoju i rozwoju narodów! Nie dla wojny i zabijania!*, Słowo biskupów diecezjalnych z Jasnej Góry w 75. rocznicę wybuchu II wojny światowej, Częstochowa 2014.
38. Wałęga A., *Wychowanie dla pokoju w polskim piśmiennictwie pedagogicznym i społecznym XVI i XVII wieku (wybrane przekłady)*, [in:] W. Leżańska, T. Jałmużna (ed.), *Pokój jako przedmiot badań społecznych i pedagogicznych*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Łódź 2006, p. 77-89.
39. Wesołowska E.A., *Edukacja obywatelska, międzynarodowa i pacyfistyczna w szkole podstawowej: (programy UNESCO i UE)*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne” R. 5, Nr 10, 1996, p. 61-67.
40. Wesołowska E.A., *Polityka Ministerstwa Edukacji Narodowej w dziedzinie wychowania dla pokoju*, „Edukacja Dorosłych” Nr 3, 1999, p. 27-34.

Jarosław Szczepański
University of Warsaw

Ty „lewaku”, Ty „faszysto”. O modelowaniu i opisie spektrum politycznego

Abstrakt

Lewica i prawica pozostają najpopularniejszymi określeniami wykorzystywanymi do opisu spektrum politycznego. Dzieje się tak, mimo że wartość analityczna tego typu określeń jest znikoma. To zaś ze względu na brak jednolitego sposobu rozumienia określeń. Niska użyteczność analityczna nie oznacza jednak niskiej użyteczności w bieżącej walce politycznej. W tekście przedstawiona została alternatywna (zobiektywizowana) forma porządkowania spektrum politycznego oraz możliwe warianty budowania narracji wokół osi lewica-prawica.

Tekst przeznaczony jest przede wszystkim dla studentów. Jest wprowadzeniem do teorii i modelowania spektrum politycznego. Ma walor metodyczny oraz propedeutyczny. Obrazuje różnice pomiędzy myśleniem doktrynalnym a teorią naukową.

Słowa kluczowe: *trójkąt ideologiczny, spektrum polityczne, ideologia, metodologia, doktryna, system partyjny, model, teoria polityki*

Na co dzień słyszymy płynące z każdej strony spektrum politycznego głosy etykietujące zarówno przeciwników jak i sojuszników politycznych. Głosy odwołują się zazwyczaj do silnie zakorzenionych w percepcji społecznej dystynkcji na lewicę i prawicę. Podział ten nie ma jednak wysokiej użyteczności analitycznej i właściwy jest sferze walki politycznej, a nie analizie zjawisk politycznych. Co więcej mieszanie się tego, co ma być poddawane analizie, z tym co jest analizą, pozostaje bolączką nie tylko studentów, ale czasem i osób chcących prowadzić badania w obszarze nauki o polityce, a nie mających odpowiedniego przygotowania¹. Celem tego, krótkiego

¹ Badania określane jako politologiczne często prowadzone są nie przez politologów, a socjologów, prawników, historyków, czy kulturoznawców. Bywa, że nie odwołują się oni do teorii właściwych nauce o polityce, wprost przyjmując za zasadne posługiwanie się aparatem badawczym znanym im z ich własnego doświadczenia i edukacji, posiłkując się intuicją. O problem delimitacji i organizacji badań politologicznych, patrz: W. Jakubowski, Ł. Zamęcki, ..., „Społeczeństwo i Polityka Pismo edukacyjne” 2014, nr , s. ; J. Szczepański, *Dyscyplina nauki o polityce. Status teoretyczny i prawny*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne” 2014, nr , s. ;

opracowania jest przedstawienie spójnego sposobu porządkowania spektrum politycznego oraz wskazanie różnic pomiędzy myśleniem doktrynalnym, a teoretycznym (tj. naukowym), który byłby użyteczny w dydaktyce. Jest ono sprawozdaniem z wyników badań zaprezentowanych w innych publikacjach². Ustania i wyjaśnienia poczynione w obszarze modelowania spektrum politycznego zostaną odniesione do specyfiki polskiej. W pierwszej kolejności przyjrzyć należy się jednak kilku sposobom porządkowania spektrum politycznego.

Lewica i Prawica

Podział spektrum politycznego na prawie i lewicę jest najsilniej zakorzenionym w świadomości społecznej. Równocześnie jest najmniej użytecznym analitycznie, czego dowodzić będą kolejne partie tego tekstu. Historycznie rzecz ujmując podział na lewicę i prawicę był zrzędzeniem losu, przypadkiem, który jednak początkowo posiadał walor deskryptywny – pozwalał opisywać rzeczywistość polityczną. Oś lewica-prawica związana jest z wydarzeniami okresu Rewolucji Francuskiej, gdy zwolennicy wprowadzenia nowego porządku zasiedli po lewej stronie, a zwolennicy starego ładu po prawej w Stanach Generalnych. Tak wytworzony podział opierał się na różnicach ideologicznych. Jak wskazuje Stanisław Filipowicz³ siły rewolucyjne nie miały charakteru liberalnego, a były raczej kompilacją tego co dziś nazywamy liberalizmem i socjalizmem. Hasło rewolucji: *wolność, równość, braterstwo albo śmierć* samo w sobie odwołuje się do wartości dwóch wspomnianych ideologii⁴.

W początku dziewiętnastego wieku oś sporu rozciągała się pomiędzy socjalliberałami a konserwatystami. Nie trwało to jednak długo. Rozwój myśli socjalistycznej i liberalnej zmienił sposób organizacji osi lewica-prawica. XIX wiek to wiek ideologii, sporów pomiędzy różnymi wizjami życia politycznego i społecznego. W okresie tym oś prawica-lewica traci swoje uniwersalne znaczenie. Z jednej strony można mówić o sporze socjalistów z liberałami i konserwatystami. Z drugiej o sporze doktryn nacjonalistycznych z doktrynami liberalnymi. Wreszcie o powolnym wyłanianiu się idei centrum, które miało być miejscem dla doktryn synkretycznych.

² Artykuł ma tym samym wartość dydaktyczną oraz metodyczną, nie jest wykładem metodologii badań.

³ S. Filipowicz, *Historia myśli polityczno-prawnej*, Warszawa 2007, s. 281-299

⁴ Ramy tej krótkiej pracy nie pozwalają na rozwinięcie tego wątku, tym samym raz jeszcze odesłać należy czytelnika do pracy Stanisława Filipowicza.

Wiek XX, wiek totalitaryzmów, przynosi kolejną zmianę na osi lewica-prawica. Dwa ścierające się bloki totalitarne doprowadzają (retoryką polityczną, nie mającą odzwierciedlenia w badaniach) do przypisania etykiety prawicy faszystom, czy rządziej nazistom, a lewicy komunistom. W ten sposób spektrum miało zawierać się między tymi dwiema „skrajnościami”, pozostawiając doktrynom liberalnym, socjalliberalnym, konserwatywnym, czy konserwatywno-liberalnym bardzo szerokie „centrum”. Po zakończeniu wojny oś rozciągnęła się między liberalizmem zachodu i komunizmem wschodu.

Wiek XXI doprowadził do dalszego skomplikowania podziału na lewicę i prawicę. Dominacja myśli socjalliberalnej spowodowała przesunięcie osi sporu. Główny nurt, czy to o profilu liberalnym, czy konserwatywnym zaczął czerpać równocześnie z dorobku myśli socjalistycznej, czy socjalnej. Współcześnie nie sposób mówić już o podziale na lewicę i prawicę bez wskazywania z czyjego punktu widzenia na taką oś będziemy patrzeć. Nie chodzi w tym miejscu jedynie o rozróżnienie na oś lewica-prawica w ujęciu amerykańskim i europejskim, ale szerzej w ujęciu przedstawicieli poszczególnych doktryn politycznych. Wszystko to spowodowało odchodzenie od analiz opartych o podział jednoosiowy na rzecz innych, w szczególności dwuosiowych.

Podziały alternatywne

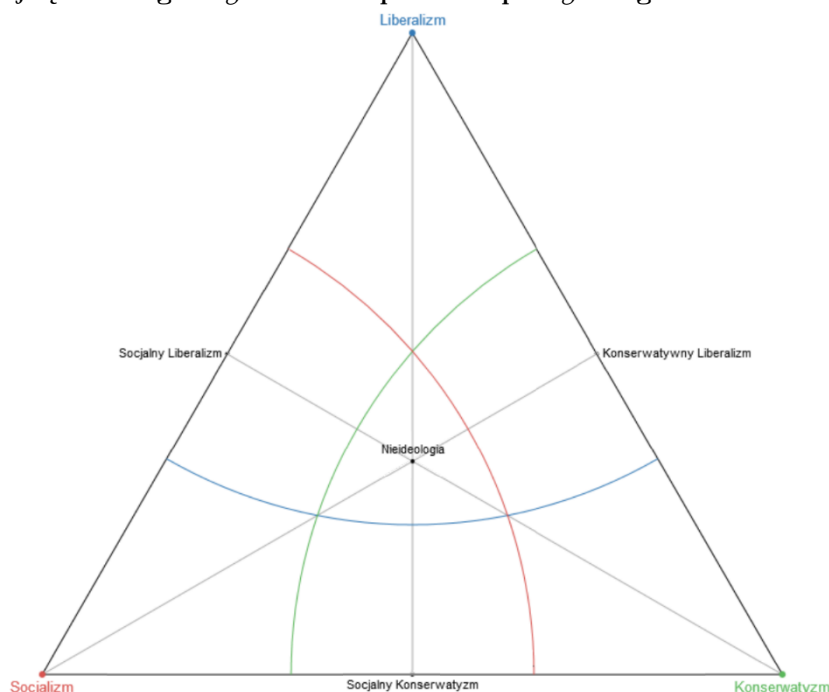
Alternatywą dla podziału na lewicę i prawicę są modele takie jak:

- Model Ulricha Schradego,
- Model Lawrence’a McGanna,
- Model Maurucie’a C. Brysona i Williama R. McDilla,
- Teoria L.F.E. Bowmana H. Halla,
- Model D.O. Milesa,
- Model Christie Stuart i Alberta Meltzera,
- Model Davida Nolana,
- Model Friedricha Augusta von Hayeka,
- Model Rudolpha Rummela.

Kolejne innowacje wprowadzały elementy reformujące podziały liniowy np. poprzez odwołanie do antropologii filozoficznej (Schrade), bądź zastępowały go kołowym, który miał wskazywać na bliskość skrajnych pozycji takich jak nazizm i komunizm (Hall), próbę odejścia od tradycyjnych podziałów na rzecz procentowego określenia poziomu organizacji państwa na osi anarchizm-totalitaryzm, wreszcie różnego typu modele dwuosiowe (Stuart i Meltzer;

Nolan). Te ostatnie tworzone były bądź to z pominięciem ustalonej siatki terminologicznej (Stuart i Meltzer), bądź to dla oceny negatywnej i wskazania w jakim stopniu realizowana jest podstawowa, w oczach twórcy, wartość (Nolan). Najszczęśliwszym, ze względu na przyjęcie zintersubiektywizowanych (uznanych powszechnie za prawdziwe) punktów odniesienia dla budowy spektrum był model Hayka. Jego rozwinięciem jest model autorski prezentowany poniżej⁵.

Wykres 1. Trójkąt ideologiczny – model spektrum politycznego

Źródło: opracowanie własne. Założenia metodologiczne i teoretyczne modelu zostały przedstawione w rozprawie doktorskiej: J. Szczepański, *Typologia doktryn polityczno-prawnych*, Warszawa 2016 oraz częściowo w: J. Szczepański, *Raport z badania Trójkąt Ideologiczny*, Warszawa 2015.

Model zakłada wykorzystanie dwóch wymiarów do projekcji spektrum politycznego. Odwołuje się przy tym do koncepcji typów idealnych Webera łącząc ją z triadą ideologia-doktryna-program polityczny znaną polskiemu czytelnikowi z pracy Franciszka Ryszki⁶. Ponadto przyjmuje ustalony w literaturze pogląd o istnieniu trzech podstawowych ideologii: socjalizmu⁷,

⁵ Model jest efektem pracy doktorskiej. Sam model i metodologia za nim stojąca stał się podstawą realizacji projektu badawczego dot. związków ideologii i zachowań wyborczych, którego wyniki zostały przedstawione w *Raporcie z badania Trójkąt Ideologiczny*.

⁶ F. Ryszka, *Nauka o polityce. Rozważania metodologiczne*, Warszawa 19XX.

⁷ Opis ideologii

liberalizmu⁸ i konserwatyzmu⁹. Trzy typy czyste, które oparte są o oryginalne aksjologie (systemy wartości) i antropologie filozoficzne (wizje kondycji człowieka – tego jaki jest) uzupełnione zostały o ideologie synkretyczne (mieszane), które dla zachowania wewnętrznej spójności muszą dokonywać redefinicji kategorii podstawowych takich jak np. wolność. Wszystkie ideologie muszą bowiem *ex definitione* (z definicji) być wewnętrznie koherentne (spójne). Nowością względem innych modeli jest również wskazanie pola opisanego jako „nieideologia”¹⁰. Środek wykresu wskazuje na miejsce właściwe dla niespójnego zespołu poglądów odwołującego się w nieuporządkowany sposób w podobnym stopniu do wszystkich typów idealnych. Jest to pole właściwe dla tych podmiotów, które dążą do uprzedmiotowienia politycznego¹¹. Będzie to też ten punkt na spektrum, który odpowiada doktrynom populistycznym.

Percepcja spektrum

Model spektrum politycznego zasadniczo służy dwóm celom. Po pierwsze uporządkowaniu gamy doktryn politycznych i wpływających z nich programów politycznych tak by wskazać ich relatywne, tj. względem siebie, oraz obiektywne tj. względem punktów odniesienia wpisanych w model, pozycje na spektrum politycznym. Tym samym, poprzez analizę programów politycznych i wypowiedzi polityków reprezentujących stronnictwa można dokonać modelowania pozycji partii. Po drugie wskazania pozycji właściwych jednostkom. Taka analiza, gdy przeprowadzona na próbie wyborców partii politycznych prowadzić może do wskazania jakie poglądy polityczne dominują w elektoratach partyjnych.

Jak zostało wskazane wyżej pozycje na modelu są określane dwójako. Po pierwsze obiektywnie względem punktów odniesienia tj. punktów wskazujących na typy idealne liberalizmu, socjalizmu i konserwatyzmu oraz ideologii będących ich wypadkową jak socjalliberalizm, konserwatywny liberalizm i socjalkonserwatyzm. Po drugie względnie mając za punkty odniesienia już opisane na modelu partie bądź jednostki. Wykres drugi zaczerpnięty z opracowania dot. modelu dwuosioowego jest próbą wyjaśnienia tego jak obserwator życia politycznego postrzega spektrum polityczne w sytuacji, w której nie bierze za punkt odniesienia elementów obiektywnych.

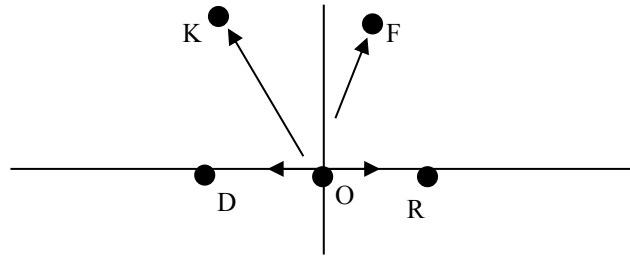
⁸ Opis ideologii

⁹ Opis ideologii

¹⁰ Termin wprowadzony przez analogię do „niedecyzji” występujących w analizie decyzyjnej.

¹¹ O przedmiotowości politycznej: M. Gulczyński, *Wstęp do nauki o polityce...*

Wykres 2. Rozkład doktryn na modelu oczami obserwatora wewnętrznego

Źródło: M.C. Bryson, W.R. McDill, *The Political Spectrum: A Bi-Dimensional Approach*, „Rampart Journal” 1968, nr 2, str. 21. Oryginalne oznaczenia zostały zamienione tak by odpowiadały polskim nazwom. Literą O oznaczony został obserwator znajdujący się w punkcie ciężkości (wewnątrz) wykresu. Litera D oznacza demokratę, R republikanina, K komunistę, F faszystę.

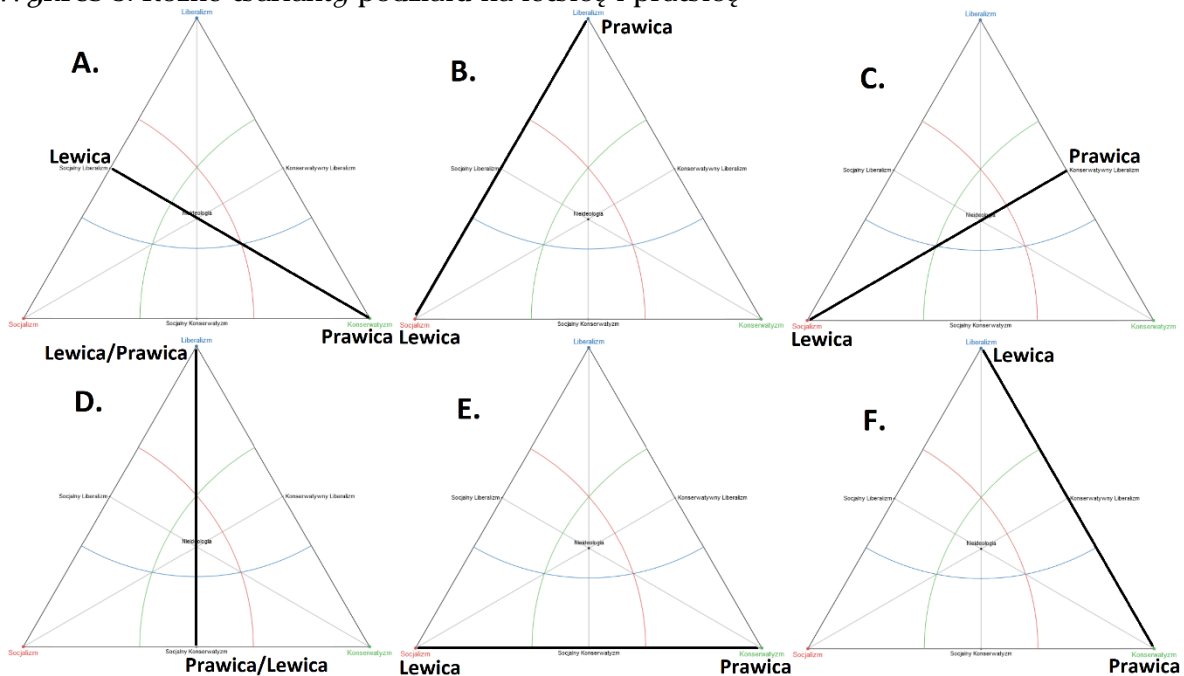
Obserwator oznaczony jako „O” będący gdzieś po środku spektrum politycznego ma zaburzony obraz sceny politycznej. Zarówno faszystów jak i republikanów może mieć za prawicę, natomiast komunistów i demokratów za lewicę. Oddalenie ideowe powodować będzie, że w skrajnym przypadku oponenci polityczny będą jawili mu się jako co do istoty podobni, mimo że będą reprezentowali różne opcje polityczne, oparte na konkurencyjnych doktrynach. Sytuacja ta może być porównana do obserwacji dwóch drzew ze sporej odległości na polu. Dopiero gdy zbliżamy się lub patrzymy z innej perspektywy (mając za punkt odniesienia nie tylko pozycję naszą i przedmiotu obserwowanego) możemy dostrzec, że drzewa faktycznie nie są jedną i tą samą rośliną, co więcej są od siebie w znacznym oddaleniu oraz różnych gatunków.

Odnosząc powyższe do modelu spektrum opartego o trójkąt ideologiczny za przykład można podać skrajnego socjalistę, dla którego konserwatysta, liberał czy konserwatywny-liberał będzie jawił się jako przedstawiciel podobnej – elitystycznej, czy antyegalitarystycznej – doktryny politycznej. Będzie się działo tak, mimo że doktryny liberalne i konserwatywne stoją względem siebie często w opozycji. Złudzenie takie wypływa z dwóch istotnych dla niniejszych rozważań ustaleń poczynionych na potrzeby budowy modelu spektrum. Po pierwsze tego, że pozycja na nim oraz prezentowane poglądy będą determinowały przebieg podstawowej osi sporu. Ta zaś na potrzeby walki politycznej przybiera zazwyczaj kształt osi prawica-lewica. Po drugie autodiagnoza oraz etykietowanie przeciwnika (ang. *framing*) opierają się na myśleniu doktrynalnym, nie zaś teorii nauk o polityce.

Prawica-lewica

Pierwszy z zarysowanych problemów dotyczy wskazania osi sporu oraz możliwych wariantów jej przeprowadzenia. Model spektrum politycznego pozwala na wyznaczenie 6 podstawowych osi sporu, które będą użyteczne na potrzeby prowadzenia walki politycznej przy wykorzystaniu tradycyjnych etykiet: „prawica” i „lewica”.

Wykres 3. Różne warianty podziału na lewicę i prawicę

Źródło: opracowanie własne.

Pierwszy z wariantów, oznaczony lit. „a” obrazuje oś sporu pomiędzy socjalliberałami a konserwatystami. W takim przypadku za lewicę brani będą socjalliberałowie, a prawicę konserwatysty. Tego rodzaju oś sporu kreowana jest zazwyczaj w przypadku sporów pomiędzy ruchami narodowymi, a ruchami gender. Dla budowania narracji nie ma przy tym znaczenia, czy wskazane podmioty życia politycznego są obiektywnie pozycjonowane w punktach skrajnych osi, czy też odbiegają od niej w kierunku bądź to socjalizmu bądź to liberalizmu. W dużej mierze przy kreowaniu osi sporu znaczenie ma bowiem autoidentyfikacja. Stąd wskazanie przez ruchy narodowe (często socjalkonserwatywne), że są, próbując opisać to językiem walki politycznej: „konserwatywną kontpropozycją dla lewicowo-liberalnych ruchów opartych na doktrynie gender”, będzie to uzasadniało przeprowadzenie tego typu osi sporu. Jest to pierwszy z trzech wariantów, w którym oś sporu pokrywa się z osią wyznaczoną przez ideologie będące

wzajemnie w stosunku sprzeczności a nie tylko przeciwieństwa. Oznacza to, że spór toczony wedle tej osi jest sporem nie tylko konkurujących antropologii i aksjologii, ale takich które stanowią swoje zaprzeczenia.

Wariant „b” wskazuje na oś pomiędzy liberalizmem, określanym w tym przypadku jako „prawica” oraz socjalizmem określanym jako „lewica”. Oś taka budowana jest zazwyczaj przez środowiska o silnie socjalistycznej autoidentyfikacji, bądź też silnie liberalnej, w sytuacji, w której w głównym nurcie perspektywa konserwatywna nie jest silnie reprezentowana i można ją pominąć w procesach walki politycznej. Oś taka, jako że nie rozciąga się pomiędzy ideologiami będącymi w stosunku sprzeczności może mieć wyznaczone pole dla politycznego „centrum”, które będzie odpowiadało pozycji socjalliberalizmu na modelu. Ten ostatni jako ideologia synkretyczna, łącząca poprzez redefinicję podstawowe wartości właściwe liberalizmowi i socjalizmowi, spełniać będzie rolę (z punktu widzenia poprawności budowania modelu spektrum opartego o oś) elementu centralnego, w równym stopniu realizującego wybrane aspekty obu opcji skrajnych.

Wariant „c” wskazuje na oś sporu pomiędzy socjalizmem, „lewicą”, a konserwatywnym liberalizmem, „prawicą”. Tego typu układ odzwierciedla sprzeczność pomiędzy ideologiami socjalizmu i konserwatywnego-liberalizmu, który czerpie z ustaleń dwóch koncepcji elitystycznych. Oś taka wyznaczana może być przez partie realizujące złożenia doktryn takich jak np. ordo-liberalizm, który to stara się łączyć w twórczy sposób społeczną naukę kościoła katolickiego, z ustaleniami liberałów, a partiami reprezentującymi doktryny socjalistyczne, czy komunistyczne.

Wariant „d” wskazuje na trzecią (i ostatnią) opcję relacji sprzeczności tj. tą pomiędzy liberalizmem a socjalkonserwatyzmem. W odróżnieniu od pozostałych możliwości ta poprowadzona jest przez środek trójkąta tak, że nie sposób wskazać w oczywisty sposób na lewicę i prawicę. To kto będzie w tak prowadzonym sporze „prawicą”, a kto „lewicą” zależy od sposobu narzucenia narracji. Podkreślenie przez kogoś wątków elitystycznych i wolnościowych obecnych w liberalizmie może prowadzić do przypisania mu etykiety „prawicy”. Gdyby jednak podkreślać tradycjonalizm, oparcie o transcendencję i wspólnotowość socjalkonserwatyzmu można by przypisać etykietę „prawicy” jemu. Podobnie w przypadku wskazywania na „lewicę”. W liberalizmie podkreślać można wątki związane z indywidualizmem, który prowadzić może do rozwoju koncepcji autodeterminacji również płciowej, u socjalkonserwatystów można podkreślać wątki związane z redystrybucją środków, egalitaryzmem, czy przedkładaniem interesów zbiorowości nad

interesy jednostki. Oś ta jest więc plastyczna i od skuteczności w narzucaniu własnej narracji zależeć będzie jak ostatecznie zostanie opisana.

Wariant „e” to oś prowadzona od socjalizmu, tj. „lewicy”, do konserwatyzmu, tj. „prawicy”. Podobnie jak w przypadku wariantu „b”, można tu wskazać punkt spełniający wymogi „centrum” tj. socjalkonserwatyzm. Tego typu oś może być prowadzona w przypadku sporu partii socjalistycznych i konserwatywnych, gdy opcja liberalna nie jest obecna w głównym nurcie.

Wariant „f” jest osią prowadzona od liberalizmu, tu „lewicy” do konserwatyzmu, tu „prawicy”. Jako „centrum” wskazać można w takim przypadku ideologię konserwatywnego liberalizmu. Podobnie jak w przypadku pozostałych opcji prowadzenia osi po bokach trójkąta, spór będzie prowadzony przy pominięciu trzeciej opcji, w tym przypadku socjalizmu.

Doktryna-teoria

Jak zostało wskazane drugim istotnym elementem przy budowie osi sporu i tworzeniu narracji dot. lewicy i prawicy jest przyjęcie myślenia doktrynalnego w miejsce naukowego – tj. opartego o teorię, w tym przypadku teorię nauki o polityce. Teoria jest bowiem tym sposobem porządkowania faktów, który jest nienormatywny tj. nie służy do oceny opartej na wartościach „dobra” i „zła” ale służy do neutralnego opisu, analizy czy porównania i w konsekwencjach dokonania predykcji. Ostatnie oznacza próbę przewidzenia przyszłości, ale nie tak jak w przypadku oparcia analizy o doktrynę, gdy będziemy oceniać „czy losy państwa potoczą się dobrze czy źle”, ale próbą określenia wpływu jednej zmiennej na inną. Przykładem będzie próba przewidzenia w jaki sposób zmieni się system polityczny Rzeczypospolitej Polskiej w sytuacji, gdy dokonamy zmiany jego funkcjonowania poprzez rezygnację z wyborów powszechnych prezydenta.

Myślenie doktrynalne oparte jest wprost na wartościach i wizji antropologicznej im odpowiadającej. Doktrynalnie myślimy każdorazowo, gdy poddajemy się emocjom związanym z walką o władzę np. w trakcie kampanii wyborczej. Ważne jest, w szczególności dla politologów, by odnajdywać – również u siebie – te dwa alternatywne sposoby myślenia o polityce.

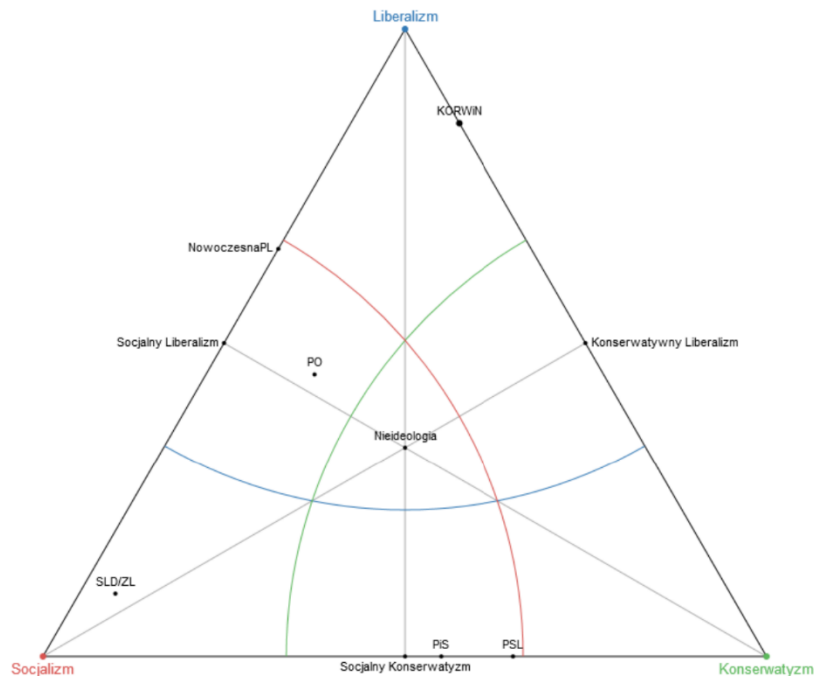
Przykładem myślenia doktrynalnego i poddawania się kategoriom ocennym, w miejsce analitycznych jest określanie kogoś tytułowym „lewakiem”, lub gdy nie odwołujemy się do poglądów wyrażonych w doktrynie faszyzmu „faszystą”. Używanie tego typu określeń związane jest z próbą wyznaczenia osi sporu zgodnie, przede wszystkim z wariantem „a”.

Ruchy socjalliberalne będą zazwyczaj określane jako „lewackie”, konserwatywne jako „faszystowskie” i nie ma przy tym znaczenia, że analiza doktryny faszyzmu wskazuje, że jest ona raczej socjalkonserwatywna¹².

Polskie spektrum polityczne

W ramach badania *Trójkąt Ideologiczny* dokonana została¹³ prezentacja modelu polskiego spektrum politycznego. Wykres prezentuje model spektrum politycznego określonego na podstawie wyników ankiety prowadzonej w okresie kampanii wyborczej wyborów parlamentarnych i prezydenckich 2015 roku. Na wykresie wskazane zostały pozycje względem podstawowych ideologii, właściwe poszczególnym partiom politycznym. Badaniu nie został poddany komitet wyborczy wyborców Kukiz15, a badanie dotyczyło jedynie partii politycznych.

Wykres 4. Polskie spektrum polityczne

Źródło: J. Szczepański, *Raport z badania Trójkąt Ideologiczny*, Warszawa 2015, s. 27.

Z obrazu jaki kreuje się jako rezultat badań wynika, że brak jest w polskim głównym nurcie partii o silnie liberalnym, konserwatywno-

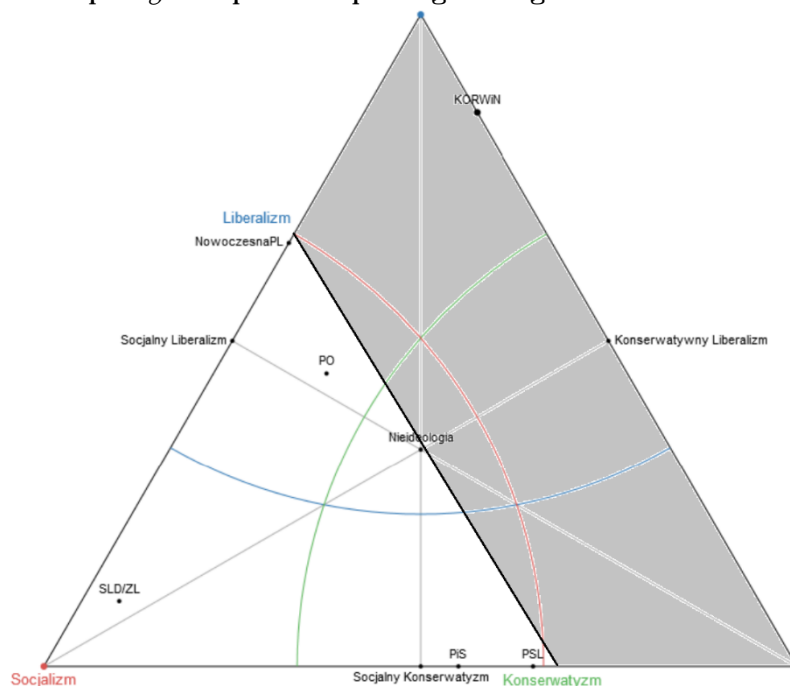
¹² Jesus Huerta de Soto wprowadził określenie socjalny konserwatyzm na określenie właśnie doktryn faszystowskiej i podobnych.

¹³ Modelownie przeprowadzone zostało przy wykorzystaniu metody sędziów kompetentnych wybranych z pośród pracowników Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UW. Metoda ta została uzupełniona metodą ekspercką. Przedmiotem drugiej analizy były ustalenia poczynione przez sędziów kompetentnych.

liberalnym, *stricte* konserwatywnym programie politycznym. Większość stronnictw odwołuje się – choć w różnym zakresie i różnym wymiarze do aksjologii egalitarystycznej.

W związku z tym, na potrzeby opisu polskiej rzeczywistości politycznej przyjąć można model zaprezentowany na wykresie 5. Pole zaznaczone na szaro odpowiada tej części spektrum politycznego, która nie jest w wystarczającym stopniu reprezentowana przez partie głównego nurtu. Na biało pozostaje ta część, która posiada silną nadreprezentację polityczną. Tego typu układ pociąga za sobą istotne konsekwencje w obszarze walki o władzę polityczną. W szczególności w zakresie w jakim poszczególne stronnictwa chcą narzucać określoną narrację.

Wykres 5. Spektrum polityczne polskich partii głównego nurtu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie J. Szczepański, *Raport z badania Trójkąt Ideologiczny*, Warszawa 2015

Powyższy wykres pozwala zobrazować kilka fenomenów polskiej polityki. W pierwszej kolejności wskazuje na uzasadnienie dla próby budowy narracji – w szczególności przez PiS do 2015 roku o potrzebie wyboru pomiędzy „Polską liberalną”, a „Polską solidarną”. Pozostając w głównym nurcie polityki można bowiem próbować rozciągnąć oś pomiędzy „liberalizmem”, a „konserwatyzmem”, któremu bliska jest wartość jaką jest solidarność, dla której to osi biegunami będą PiS i PO (jak i Nowoczesna.). Pamiętać należy przy tym, że mowa tu o pozycjach względnych. Co więcej cały wykres jest prezentacją pewnej ogólnej narracji narzuconej odbiorcom

przez większość partii głównego nurtu. Wskazanie, że szczytem liberalizmu jest Nowoczesna i PO, a konserwatyzmu PiS i PSL pozwala wykluczyć poza „margines rozsądku” inne stronnictwa. Zabieg ten jest użyteczny dla największych partii, które mogą definiować się w sposób zrozumiały dla odbiorcy przy równoczesnym utrudnieniu dostępu konkurentom. Zabieg taki nie powiódł się SLD, dla którego opozycją niejako „wewnętrzną” w łonie stronnictw socjalistycznych po 2015 roku stała się partia Razem.

Tak prowadzona narracja powoduje, że próby budowy stronnictwa liberalnego czy konserwatywno-liberalnego przez Janusza Korwin-Mikkego, pomijając elementy estetyczne, jest niezwykle skompilowane. To co dominuje główny nurt może jawić się jako normalność a to co wykracza poza niego jako ekstrawagancja. Dodatkowo Janusz Korwin-Mikke przez swoje ideowe oddalenie od głównego nurtu obrazuje (sygnałizowany wyżej) problem wewnętrznego obserwatora. Dla przewodniczącego partii Wolność (wcześniej KORWiN) ogół partii głównego nurtu jawi się jako lewicowe lub lewackie. Gdyby przyjąć, że choć w pewnym stopniu, jest to zabieg przemyślany wtedy można go postrzegać jak element budowy narracji wobec osi liberalizm („prawica”), a socjalkonserwatyzm („lewica”). Tak prowadzona oś sporu wskazuje, że mimo deklaracji o konserwatywno-liberalnym charakterze partii Janusza Korwin-Mikkego, jego stronnictwo i on sam w istocie bliżsi są ideologii liberalnej.

Na koniec warto podkreślić, że zmiany jakie dokonały się po wyborach parlamentarnych 2015 roku mogą spowodować przesunięcie polskiej sceny politycznej i wypełnienie (choć częściowe) luki dla pola konserwatywnego i konserwatywno-liberalnego. Zależać to będzie od kolejnych wyników wyborów oraz w szczególności przyszłości partii Jarosława Gowina, która jawić się może jako pretendent do zajęcia pozycji istotnej partii konserwatywno-liberalnej.

Zamiast podsumowania

Temat modelowania spektrum politycznego, tworzenia osi sporu oraz samoświadomości i postrzegania spektrum będąc równocześnie jego elementem nie może zostać wyczerpany w krótkim artykule. Celem tego tekstu był przede wszystkim zebranie dotychczasowych ustaleń czynionych przez autora w trakcie badań i prezentowanych w różnych publikacjach. Tekst powinien traktowany być jako przyczynek do dyskusji, wstęp do dalszych poszukiwań i materiał użyteczny metodycznie.